

Ajánlások a globális felelősségvállalásra nevelés nemzeti koncepciójának kidolgozásához

HAND Szövetség

Budapest, 2015. november 11.

Az előzmények

Jelen ajánlások a HAND Szövetség megbízásából készültek, és nem előzmény nélküliek. Az elmúlt közel egy évtized során a HAND Szövetség és néhány tagszervezete nem kevés erőfeszítést tett annak érdekében, hogy a NEFE és a globális felelősségvállalásra nevelés gondolatvilága, fogalmai, értékei és a hozzájuk kapcsolódó tevékenységek széles körben ismertek, érthetőek és követhetőek legyenek a szakmai, a döntéshozói és a tágabban értelmezett állampolgári közösségek számára egyaránt.

Fenti szereplők több esetben kezdeményeztek párbeszédet és együttműködést a különböző szakmai területek, szektorok képviselőivel, elsősorban az oktatási szakma és intézmények, a kormányzat, az országgyűlés és testületei, a civil, valamint a vállalati szektor és a média képviselőivel.

Mіндеzen erőfeszítések nem voltak hiábavalóak, hiszen a párbeszéd – ha nehézkesen is, de – elindult, és közben a törvényi háttére is megteremtődött annak, hogy a formális, a nem-formális és az informális oktatás és tanulás keretein belül is megjelenjen a „globális kihívások problémakörének, az ezek kezelésével kapcsolatos nemzetközi és uniós erőfeszítéseknek és Magyarország ebben játszott szerepének” a népszerűsítése, valamint az ehhez kapcsolódó társadalmi szemléletformálás.

Ám ezek a keretek és lehetőségek mindaddig „csak” lehetőségek maradnak, ameddig nem telnek meg valós tartalommal, és ameddig nem teremődnek meg a sikeres megvalósítás feltételei.

Alapvetés

Meggyőződésünk, hogy a globális felelősségvállalásra nevelés akkor lesz hatékony és sikeres, ha nem idegen testként, hanem a formális, a nem-formális, az informális és az élethosszig tartó tanulási folyamatok integráns részeként jelenik meg az óvodai neveléstől a felsőoktatásig, beleértve a pedagógusképzést és a felnőttoktatást is. Elsődleges célja a jövő generációinak felkészítése az aktív (globális) állampolgársági technikák gyakorlására annak érdekében, hogy hozzájárulhassanak egy fenntartható és a jelenleginél igazságosabb

világ működéséhez az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljaival és a vonatkozó nemzetközi egyezmények elvárásaival összhangban¹.

A globális, kölcsönös függőségeket teremtő világban azonban csak akkor tud eligazodni a polgár, ha érti a kihívások lényegét, ha értelmezni tudja a jelenségeket, és képes meghatározni a saját szerepét, helyét a folyamatokban. Ehhez viszont sajátos kompetenciák szükségesek, amelyek egyszerre tartalmazzák a tudás, a készségek, az attitűdök, az értékek és az identitások tartományát. A tisztánlátás kedvéért David Kerr² brit szakember felosztását vettük alapul, aki bár az alábbiakat az aktív állampolgárságra nevelés fejlesztési területeiként határozta meg, véleményünk szerint kategóriarendszere kiválóan alkalmazható az aktív globális állampolgári létre való felkészítésre is:

Tudás: emberi jogok és felelősségek, politikai kultúra, történelmi ismeretek, aktuális ügyek, kulturális örökség, jogi kérdések, és hogy miként befolyásolja mindez a politikát és a társadalmat;

Készségek: konfliktus-kezelés, interkulturális kompetencia, tájékozottságon alapuló döntéshozatal, kreativitás, a társadalom és a politika befolyásolásának képessége, kutatási képességek, képviselő, autonómia, támogatás, kritikai gondolkodás, kommunikáció, vitakészség, aktív figyelem, problémamegoldó képesség, az ellentmondásos jelenségekkel való megbirkózás képessége, együttműködési készség, kockázat felismerése;

Attitűdök: politikai bizalom, politikai érdeklődés, politikai hatékonyság, autonómia és függetlenség, rugalmasság, kulturális megértés, a más kultúrák tisztelete, a változásra, véleménykülönbségre való nyitottság, az aktív állampolgári részvétel iránti felelősség és nyitottság, a társadalom és politika befolyásolása;

Értékek: emberi jogok, demokrácia, tolerancia, nemek közötti egyenlőség, fenntartható környezet, béke és erőszakmentesség, igazságosság és méltányosság, az aktív állampolgári részvétel elismerése;

Identitások: a személyes identitás, a közösségi identitás, a nemzeti identitás és a globális identitás érzése.

Mindez azt is jelenti, hogy a koncepció kidolgozása és a gyakorlati megvalósítás során nem elegendő pusztán az ismeretek elsajátítását ösztönözni, ahogyan az a globális nevelés koncepció elkészítését előíró kormányhatározatban szerepel, hiszen ez önmagában még nem segít a további négy terület fejlesztésében, hanem megkülönböztetett figyelemmel kell kezelni a globális állampolgárság és felelősségvállalás kompetenciáinak minden komponensét, valamint a későbbiekben kifejtésre kerülő megvalósítási feltételeket.

A definíció, amivel dolgozunk

A koncepcióra vonatkozó ajánlások összeállításakor számos nemzetközi és hazai definíció és értelmezés áttanulmányozása után a HAND Szövetség Globális Nevelés Munkacsoportja által 2007 decemberében megalkotott értelmezést vettük alapul:

¹ A globális felelősségvállalásra nevelés fejlesztésének lehetőségei a közoktatásban, Stratégiai alapvetés és ajánlások, HAND Szövetség Globális nevelés munkacsoport, 2009. január

² David Kerr: Hatást gyakorolni a világra, <http://www.ofi.hu/david-kerr-hatast-gyakorolni-vilagra>

„A globális nevelés a globalizáció által létrehozott – társadalmi, gazdasági, technológiai, politikai, demográfiai és környezeti – egyenlőtlenségek, globális folyamatok megismerését és alakítását szolgálja. Célja a résztvevő érzékenyebbé válása, társadalmi részvételének erősítése, valamint a jövő generációk iránt érzett felelősségének a növelése, illetve az ezekhez tartozó attitűdök és kompetenciák fejlesztése. Ezt egy dinamikus, aktív tanulási folyamat kialakításával, támogatásával, és szemléletformálással éri el, amely az állandóan változó globális társadalom, ezen belül az *én* és tágabb környezetének viszonyára összpontosít. Felkészít az egyén helyének, szerepének, esetleges felelősségének értékelésére, egyéni és közösségi feladatainak meghatározására a globális folyamatokban. Nyitott gondolkodásra, kritikus szemléletre, globális szolidaritásra, felelősségvállalásra és tudatos együttműködő cselekvésre sarkall.”

A globális felelősségvállalásra nevelés célja

A globális neveléssel foglalkozó szakmai és civil szervezetek egyetértenek abban, hogy a globális felelősségvállalásra nevelés célja, hogy felkészítse a polgárokat arra, hogy képesek legyenek megbirkózni a kölcsönös függőségeket teremtő világ kihívásaival, és hogy kiálljanak a globális szolidaritás, a társadalmi igazságosság, és a környezet védelmének eszméje mellett.

A globális perspektívák közoktatásba történő beemelésének egyik legfőbb célja az, hogy tágítsuk és gazdagítsuk a diákok gondolkodási képességeit annak érdekében, hogy a világról alkotott nézeteik ne válhassanak etnocentrikussá, sztereotipikussá vagy más módon korlátozottá. Amennyiben nem fordítunk elég figyelmet diákjaink globális gondolkodásmódjának fejlesztésére, úgy nagy valószínűséggel csak saját érdekeik, helyzetük és kultúrájuk lencséjén keresztül lesznek képesek szemlélni a világot. (...) A tágabb értelemben vett világ dolgainak ismerete nem luxus többé, hanem a túlélés egyik feltétele az új évezredben. Ugyanakkor a különböző nézőpontok ismerete hozzásegít saját magunk jobb megismeréséhez is.³

Miért kulcskérdés a globális felelősségvállalásra nevelés egy 21. századi demokráciában?

Azért, mert:

- képessé teszi a résztvevőket arra, hogy megértsék a kölcsönös függésen alapuló világot és a globális problémákat, mint például a szegénység, a klímaváltozás, a háborúk és regionális konfliktusok;
- képessé teszi a résztvevőket arra, hogy megküzdjenek az egyre gyorsuló társadalmi változások okozta bizonytalansággal, valamint arra, hogy együtt éljenek a különböző kultúrákkal és életstílusokkal;
- segíti a résztvevőket abban, hogy a sajátjuktól eltérő társadalmi csoportok (pl. kisebbségek, vidéki népcsoportok, valamint a gazdaságilag és kulturálisan leszakadók) perspektívájából is képesek legyenek értelmezni a világot;
- És mert kormányunk elkötelezte magát az ENSZ Fenntartható Fejlődés Évtizede mellett.

³ Educating for Global Citizenship in a Changing World - A Teacher's Resource Handbook, 2004.

A globális nevelés a jövőért való tanulás segítése. Arra ösztönzi az embereket, hogy vegyenek részt a folyamatokban, a körülöttük lévő világ alakításában, és abban, hogy a szolidaritás számára teret nyissanak a gondolkodásban és a cselekvésben. Célja olyan kognitív, szociális és gyakorlati kompetenciák fejlesztése, amelyek elengedhetetlenül szükségesek ebben az összetett és kölcsönös függőségeket teremtő világban. Ezen kompetenciák fejlesztéséhez azonban adekvát szemléletmódra és módszertanra van szükség, amelynek a középpontjában az aktív és kooperációra épülő tanulás széles tárháza áll.

A globális felelősségvállalásra nevelés hangsúlyos területei a békére nevelés, a demokráciára nevelés, az állampolgári felelősségre, részvételre, aktivitásra nevelés, az emberi jogok ismeretére, tudatosítására, betartására és betartatására nevelés, más kultúrák ismeretére és megbecsülésére nevelés (interkulturális nevelés), környezeti nevelés és fenntarthatóságra nevelés, fejlődésre és fejlesztésre nevelés.

A globális felelősségvállalásra nevelés alapértékei a nyitottság, empátia, holisztikus szemlélet, globális perspektívák figyelembe vétele, elkötelezettség a társadalmi igazságosság iránt, békés és hatékony konfliktuskezelés, gyermek és fiatal központúság, kultúrák és generációk közti párbeszéd, a különbözőségek figyelembevétele, a mérlegelés képessége, a környezeti és társadalmi fenntarthatóság figyelembe vétele és a multidiszciplinaritás.

A szektorok közti együttműködés szükségessége

Ugyanakkor az is egyértelmű, hogy a nemzeti közoktatási rendszerek „saját erőből” szinte sehol sem képesek megoldani a globális felelősségvállalásra nevelés tartalmának és módszereinek kidolgozását és megvalósítását a releváns civil szervezetekkel való együttműködés nélkül. Nagy-Britanniában például az Oxfam nevű szervezet dolgozta ki a globális nevelés kompetencia-mátrixát életkorok szerint,⁴ ami a formális oktatásban éppen úgy alkalmazható, mint a nem-formális keretek között. Az alapidokumentumok minden esetben felhívják a figyelmet a nem-formális és informális tanulás jelentőségére, különös tekintettel az élethosszig tartó tanulásra. Ebben a kontextusban felértékelődik a civil szervezetek és az egyéb nem állami szereplők által biztosított tanulási formák jelentősége.

A globális felelősségvállalásra nevelés módszertana

Mind az iskolai, mind az iskolán kívüli tanulás szempontjából lényeges a „kevesebb tartalom, több képesség/készség” célkitűzés⁵, ami mögött az a megfontolás húzódik, hogy a jövő nemzedékei számára a legnagyobb kihívás az információhalmazok megfelelő kezelése, valamint a döntéshozatal, az együttműködés, és a mérlegelés képessége lesz.

A globális neveléssel összefüggésbe hozható készség-, és képességfejlesztés azonban nem megvalósítható a magyar iskolák túlnyomó többségében alkalmazott hagyományos, frontális

⁴ *Education for Global Citizenship - A Guide for Schools* Oxfam 2006. Nagy-Britannia Oxfam Development Education, Cool Planet

⁵ David Kerr in: „Alattvaló vagy polgár?” Az aktív állampolgárságra nevelés: hozzáadott érték a közoktatási rendszer sikeres reformjához, Munkakonferencia összefoglaló riport, 2008. április, Aktív Állampolgárság Alapítvány (kézirat)

órávezetési módszerekkel és tartalomközpontú, kvantitatív megközelítéssel. A globális nevelés módszertana elsődlegesen a tapasztalati tanulásra, a kooperatív és projekt módszerre, valamint a közösségi tanulás lehetőségeire épít, hiszen a szociális és állampolgári készségek körébe tartoznak a kritikus gondolkodás, az együttműködés, a hatékony konfliktuskezelés, a felelős döntéshozatal, a mérlegelés készségei.

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a koncepciónak fontos eleme kell legyen az érzékenyítés és a felkészítés módszertana. Ebben természetesen nagy szerepe van a tájékoztatásnak és a tények, ismeretek hatékony megosztásának, ahogyan azt a NEFE stratégia globális nevelésre vonatkozó része ki is emeli. Ez azonban kevés, a fejlesztésnek a kompetencia minden összetevőjére hatnia kell, ahogyan az a fenti David Kerr idézetben is szerepel. A világ legkülönbözőbb országaiban és oktatási rendszereiben működő gyakorlatok alapján a globális felelősségvállalásra nevelés módszertani sajátosságai a következők: tanuló-központú, a tanulók aktív részvételén alapul, partneri viszonyon nyugszik: a nevelő/oktató nem tudásokat, képességeket átadó tanár, hanem önmaga is tanul a folyamatban, a tanulási folyamat kiterjed a reflexióra, az érzésekre és a tevékenységekre, gyakorlati, tapasztalat alapú, mozgósít, képessé tesz/helyzetbe hoz.

Ez a módszertan egy olyan folyamatot generál, amely a konkrét problémák vizsgálatával kezdődik, felkészít a problémák mögött húzódó komplex összefüggések mélyebb megértésére, megváltoztat(hat)ja a résztvevők viselkedését és felbátorítja őket a saját szerepük megtalálására, ösztönzi és felkészíti őket arra, hogy felelősséggel vegyenek részt a problémák kezelésében.

A nemzetközi fejlesztés és a globális felelősségvállalásra nevelés kapcsolata

A nemzetközi fejlesztés (NEFE) nem egyenlő a globális felelősségvállalásra neveléssel, de szorosan összefügg vele. A felmérések szerint hazánkban sokkal kevesebben ismerik, és tartják fontosnak a NEFE tevékenységet, mint az EU többi tagállamában, derül ki a legfrissebb Eurobarometer adataiból, valamint a Demnet által 2014-ben végzett vizsgálatból⁶. Igaz ez a társadalmi szolidaritás más, országhatárokon belül létező formáira is. Bár az utóbbi években érezhetően nőtt a hazai társadalmi problémák enyhítésére irányuló spontán állampolgári kezdeményezések száma és súlya, ezek mértéke és hatása még távolról sem éri el a kívánatosat vagy akár az európai átlagot.

Figyelemre méltó, hogy a magyar polgárok nemzetközi összehasonlításban érzékenyebbnek mutatkoznak bizonyos társadalmi problémákra, mint az azokat kiváltó politikai okokra:

A magyarországi válaszadók nagyobb valószínűséggel tekintik az egészséget (42% a 39%-hoz képest), a vizet és a higiénit (36% a 30%-hoz képest), az élelmiszerbiztonságot és a mezőgazdaságot (29% a 25%-hoz képest), valamint a gazdasági növekedést (28% a 20%-hoz képest) a fejlődő országok legsürgősebb kihívásának, mint az EU tagállamai

⁶ http://www.demnet.hu/images/stories/B_kiadvanyok/szolidaris/EvaBordosAnikoGregor_Szolidaritashu.pdf

együttvéve. Sokkal kevésbé valószínű azonban, hogy említik az oktatást (19% a 34%-hoz képest), valamint a demokráciát és az emberi jogokat (16% a 25%-hoz képest)⁷.

Fenti helyzet csak akkor fog változni, ha a különböző szereplők egy konszenzuson alapuló stratégia mentén, kiszámítható és fenntartható források elérésével lesznek képesek összehangolt, szakmailag megalapozott együttműködések megvalósítani a szemléletformálás formális, nem-formális és informális területein.

Ami rendelkezésre áll a dokumentumok szintjén

Elmondhatjuk, hogy 2015-ben már abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy rendelkezésre áll a Magyar Kormány **NEFE stratégiája**⁸, a hozzá kapcsolódó **NEFE törvény**⁹ és **kormányhatározat**¹⁰. Ezek a dokumentumok egyértelművé teszik a kormányzat elköteleződését amellet, hogy:

- szerepet vállaljon a NEFE-hez kapcsolódó szemléletformálásban különös tekintettel a fiatal népeiségre;
- a közoktatás minden szintjén fejlesztendő területként beemelje a globális felelősségvállalásra nevelés gondolatát, tematikáját és módszertanát;
- együttműködjön a releváns partnerekkel beleértve a civil szervezeteket, a vállalatokat és a sajtót;
- mindezt szakmai alapokon koordinálja figyelembe véve a nemzetközi egyezményeket és megállapodásokat.

Ezen felül rendelkezésre áll egy érvényben lévő szakpolitikai dokumentum, a **Nemzeti Alaptanterv (NAT)**, amely több ponton is említést tesz a globális kihívásokra való felkészítés fontosságáról, és a különböző műveltségi területekhez kapcsolhatóságáról:

A NAT figyelmet fordít az emberiség előtt álló közös, globális problémákra. Az egész világot érintő átfogó kérdésekre vonatkozóan az egyén, az állam, a civil szféra, a kisebb és nagyobb közösségek felelősségét, lehetőségeit, feladatait hangsúlyozza a világ globalizálódásában rejlő lehetőségek kihasználásában és a veszélyek csökkentésében, elhárításában¹¹.

A NAT az iskolai műveltséget – az Európai Unió oktatáspolitikai elveinek megfelelően – ún. kulcskompetenciák köré rendezi.(...) *A szociális (társas) és állampolgári kompetencia*

⁷ http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_421_fact_hu_hu.pdf

⁸ 66. A szemléletformálás kiemelt célcsoportja a fiatal generáció, amely a modern kommunikációs eszközök rendszeres használatából fakadóan nyitott a tágabb nemzetközi térben zajló folyamatokkal kapcsolatos ismeretekre, szolidaritás-érzését és segítőkészségét azonban az önkéntes szerepvállalás ösztönzése és segítése mellett strukturált ismeretek nyújtásával kell erősíteni.

⁹ 4. Nemzetközi fejlesztési tudatosság növelése. 12. § A külgazdasági ügyekért felelős miniszter, a külpolitikáért felelős miniszter és az oktatásért felelős miniszter közreműködik a nemzetközi fejlesztési együttműködési és nemzetközi humanitárius segítségnyújtási tevékenység hazai társadalmi támogatottságának növelésében, a fiatal generáció szemléletformálásában és az önkéntesség szerepének erősítésében

¹⁰ 1.8. felhívja a külügyminisztert és az emberi erőforrások miniszterét, hogy dolgozzák ki a globális nevelés és NEFE ismereteknek a formális oktatásba történő bevezetésének koncepcióját a NEFE és a nemzetközi humanitárius tudatosság növelése érdekében.

¹¹ II. rész, Az iskolai nevelés-oktatás közös értékei, 7. oldal

tartalmazza a közjó iránt elkötelezett tevékenységhez szükséges ismeretek, gondolkodásmód és készségek elsajátítását, az e tevékenységek végzése iránti igény belsővé tételét, az egészséges életvitel kialakítását, a személyes előítéletek leküzdését, az emberi jogok teljes körű tiszteletét, a közösségi, a helyi, a magyar és az európai identitás kialakulását és tartalommal „megtöltését”, stb.

(...) A kulcskompetenciák rendszere tehát az egyik olyan fogalmi keret, amelyben a NAT megjeleníti a globális szempontokat¹².

Az aktív állampolgári magatartáshoz szükséges részképességek (...), értékorientációk, beállítódások (...) elsajátítását döntően a tanulók aktív részvételére építő tanítás és tanulásszervezési eljárások minősége, illetve az iskolai élet demokratikus gyakorlata biztosíthatja.¹³

Ez utóbbi kijelentés jelentőségét nem lehet elégszer hangsúlyozni, hiszen a szemléletformálás és a globális felelősségvállalásra nevelés csak olyan nyitott, biztonságos és demokratikus közegben tud hatékonyan megvalósulni, ahol a résztvevők bátran, retorzió nélkül felvállalhatják véleményüket, ahol teret kap a kreativitásuk és alkotóerejük. Az iskola mindennapi működése, légköre, rejtett tanterve már önmagában közvetít értékeket, viszonyulásokat.

Egy másik igen fontos dokumentum a **Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia**, amely igen alaposan taglalja egyebek mellett azt a kérdést, hogy a fenntarthatóságot szolgáló oktatás hogyan függ össze más területekkel, mint amilyen például a globális nevelés, az állampolgári nevelés stb.

A fenntarthatóságot szolgáló oktatás, nevelés fogalmának megszületése óta újra és újra napirendre kerül, hogy annak különböző területei - a környezeti és a globális nevelés, az egészségnevelés, az állampolgári és az együttműködésre nevelés, az erkölcsi és a demokráciára nevelés valamint a multikulturális szemléletformálás - hogyan viszonyulnak a fenntarthatóságra való felkészítéshez. Amikor ezen irányzatok nevelési céljait összehasonlítjuk, egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy sok átfedés van közöttük. Különbözni leginkább abban különböznek, hogy a felelős, hosszú távon fenntartható emberi léthez mely célt, értéket tartják elsődlegesen szem előtt. A környezeti nevelés például a természeti és környezeti értékek megóvásához szükséges tudást, készségeket, viselkedést helyezi előtérbe. **A globális nevelés a bolygószintű összefüggésekből kiindulva, a nemzetközi szolidaritás fejlesztését tűzi célul.** (Kiemelés GH) Az egészségnevelés az egészséges személyiség és az egészséges test megóvására, fejlesztésére törekszik. Az állampolgári nevelés a felelős, önálló és közös döntéshozatalra képes, jogait és kötelességeit ismerő, együttműködő nemzedékek felnevelésével foglalkozik. Ezek a nevelési területek olyannyira összefüggenek, közöttük számos kapcsolat létezik, hogy szét sem lehet őket választani. Egészséges lét nincs egészséges környezet nélkül, a társadalmak közötti egyenlőtlenségeket az erőforrások igazságtalan felhasználása okozza, mely sokszor környezeti problémákhoz vezet, gondoljunk az esőerdők irtására. A felelős állampolgár

¹² Hórich Balázs - Molnár Zsuzsa: Globális nevelés – állapotfelmérés és lehetőségek. Kutatási zárójelentés. 2008. (kézirat, a HAND Szövetség birtokában)

¹³ NAT, Kiemelt fejlesztési feladatok, Aktív állampolgárságra, demokráciára nevelés (13. old)

felelősséget kell érezzen társadalmi és természeti környezetéért. Tehát valamennyi terület hozzájárul a fenntartható életmódhoz szükséges tudás megszerzéséhez, életmód kialakításához.¹⁴

A Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia mögött egy több évtizede hatékonyan működő civil szervezet, a Magyar Környezeti Nevelők Egyesülete, és számos szakember áll, akik erőteljesen és szakmailag megalapozottan képviselik a fenntarthatóságot szolgáló oktatás ügyét. Feltételezhető, hogy az öko-iskola hálózatban működő intézményekben nagyobb tudatossággal folyik ennek gyakorlati megvalósítása, de erről átfogó kutatás tudomásunk szerint nem készült.

A globális felelősségvállalásra neveléssel kapcsolatban számos nemzetközi dokumentumot vettünk alapul, a legfontosabbnak azonban mégis az ENSZ által 2000-ben összeállított ún. **Millenniumi Fejlesztési Célokat**, és még inkább ezeket a 2015 szeptemberi ENSZ Közgyűlés jóváhagyása által felváltó **Fenntartható Fejlődési Célokat** tekintjük. A két fejlődési célrendszer között a leghangsúlyosabb különbség az, hogy míg az előbbi egy egyoldalú fejlesztést vizionál, az utóbbi már egy együttműködésen alapuló közös munkálkodást, egyúttal összekötve a fenntarthatóság környezeti, szociális és gazdasági dimenzióit is.

Az új célok kidolgozása során a civilek alapvetésként azt fogalmazzák meg, hogy az új keretnek a korábbival ellentétben technikai célok meghatározása helyett rendszerszintű változásokat kell generálnia, amelyek a politikai hatalom és a javak elosztásának kérdéseit is érintik. Ehhez bizonyos alapértékek és kritériumok, illetve a keretrendszer gyakorlatba ültetésének során alapvető elvek érvényesülését elengedhetetlennek tartják.¹⁵ A Fenntartható Fejlődési Célok kidolgozásának folyamatában alapul vett értékek a következők voltak: a környezeti fenntarthatóság, az emberi jogok, a szegénység felszámolása, az emberi jólét, a béke és biztonság, a méltányosság és a globális felelősségvállalás.¹⁶

Mindezek az alapértékek a végső célokon belül az oktatáshoz kötődő 4. alapvető cél egyik alcéljában konkrét megfogalmazást is nyertek a globális felelősségvállalásra, fenntarthatóságra nevelés és egyéb nevelési területek tekintetében, ezáltal minden ország, így Magyarország számára is teljesítendő célt kijelölve:

2030-ra lehetővé kell tenni valamennyi tanuló számára, hogy megszerezze a fenntartható fejlődés előmozdítása érdekében szükséges tudást és képességeket, többek között a fenntartható fejlődésre és életmódra, az emberi jogokra, a nemek közötti egyenlőségre, a békére és erőszakmentességre és a globális állampolgárságra nevelésen, illetve a kulturális sokféleség, valamint a kultúra fenntartható fejlődésben játszott szerepének elismerésén keresztül.

¹⁴ Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia, Alapvetés, Harmadik javított kiadás, 2010. 33. old.

<http://mek.oszk.hu/13400/13463/13463.pdf>

¹⁵ <http://beyond2015.org/content-discussion>

¹⁶ http://demnet.hu/images/stories/B_kiadvanyok/tanulmanyok/BALOGH-ROHONYI_MDG-kbol_SDG-k_DemNet-tanulmany.pdf

Ami van: a gyakorlat szintjén

A fenti dokumentumok meglehetősen fontos, de nem elégséges feltétele annak, hogy Magyarországon sikeresen megvalósuljon a globális felelősségvállalásra nevelés és az ezzel kapcsolatos szemléletformálás. Ehhez megfelelő módszerek, gyakorlatok, tananyagok, és nem utolsósorban források szükségesek (ennek bővebb kifejtését lásd A nemzetközi tapasztalatokat és jó gyakorlatokat figyelembe véve a koncepció hatékony implementációjának minimális feltételei című részben).

Ami már van (csak a felsorolás szintjén és vázlatosan, és a teljesség igénye nélkül):

- Innovatív tananyagok
- Epochális rendszer
- Téma napok, témahetek
- Interdiszciplináris, műveltségterület alapú megközelítés
- Öko-iskola hálózat
- Civil-iskolai együttműködések
- Civil szervezetek által megvalósított projektek
- Nemzetközi projektek, együttműködések
- Egy Globális Nevelés Tudásközpont (ELTE PPK), és egy on-line tudásközpont (<http://hu.gerc-net.info/start.asp?ID=242697&b=4773>)

A HAND Szövetség két alkalommal is, elsősorban a különböző civil gyakorlatokra koncentrálva, azokat bemutató kiadványt jelentetett meg¹⁷, illetve egyéb célból is gyűjtötte és jelenleg is gyűjti a különböző kezdeményezésekről, projektekről az információkat. 2015 végén egy on-line is elérhető adatbázist tesz közzé a honlapján a témában. A koncepció megvalósításának egyik kulcs eleme ugyanakkor, hogy ennél szélesebb körben (kormányzati, iskolai és egyéb szervezetek gyakorlatában) és szisztematikusabb módon is felmérésre, és még fontosabbnak értékelésre kerüljenek a meglévő gyakorlatok. Fontos tanulsággal szolgálhat a 2015-ben a Fejlesztés Európai Éve alatt megvalósított programok és hatásuk kiértékelése is.

Az eddigi eredmények külön-külön és együttvéve is fontos fejlemények, ám a közoktatási rendszer egészét nem hatják át, a jó gyakorlatok széles körben nem ismertek, és elismertek, a sikeres megvalósítás feltételei pedig közel sem adóttak. Ezek nagyrészt elszigetelt projektek és kezdeményezések, amelyeket lelkes, elkötelezett pedagógusok és civil szakemberek valósítanak meg, nagyrészt nemzetközi támogatásból.

Általános ajánlások

Figyelembe véve a Magyar Kormány egyértelmű szándékát arra, hogy érdemben támogassa a NEFÉ-vel kapcsolatos szemléletformálást, és a lakosság pozitív viszonyulását a nemzetközi fejlesztésben való magyar részvétel iránt, valamint nyitottságát a szakmai és a civil partnerekkel történő érdemi együttműködésre, ugyanakkor elismerve a civil szervezetek és a pedagógus szakma

¹⁷ 2008-ban: <http://hand.org.hu/media/files/1423564669.pdf> és 2015-ben: <http://hand.org.hu/media/files/1431436477.pdf>

megkérdőjelezhetetlen elkötelezettségét a globális felelősségvállalásra nevelés ügye iránt, az alábbiakat javasoljuk megfontolásra:

Nemzeti koncepció kidolgozása

- Szükséges a globális felelősségvállalásra nevelés nemzeti koncepciójának mihamarabbi kidolgozása és jóváhagyása az érintett szektorok képviselői közti nyílt és hatékony párbeszéd megteremtésével, a korábban (többek közt a Külügyminisztérium és az OFI támogatásával) elkészült szakmai anyagok figyelembe vételével.
- Ennek érdekében szükséges egy a különböző szektorok (kormányzati, civil, szakmai) képviselőit bevonó munkacsoport létrehozása 2015. december 31-ig.

A koncepció javasolt elemei

- A globális felelősségvállalásra nevelés fogalomrendszere és értékei
- A nemzetközi kontextus (nemzetközi egyezmények, megállapodások, szakmai alapvetések, jó gyakorlatok) áttekintése
- A globális felelősségvállalásra nevelés szerepe és lehetőségei a kulcskompetenciák fejlesztésében
- A globális felelősségvállalásra nevelés illeszkedése a NAT-hoz, a műveltségterületekhez, a pedagógiai programokhoz, a tantárgyakhoz
- A globális felelősségvállalásra nevelés kapcsolata a társadalmi felelősségvállalással, az önkéntességgel és a közösségi szolgálattal
- A globális felelősségvállalásra nevelés helye a tanórai és a tanórán kívüli keretrendszerben
- A globális felelősségvállalásra nevelés módszertana a tanórákon, és a tanórákon kívüli tevékenységekben
- A globális témák beemelése a kimeneti vizsgafeladatokba (vizsgák, kétszintű érettségi feladatok, stb.).

A nemzetközi tapasztalatokat és jó gyakorlatokat figyelembe véve a koncepció hatékony implementációjának minimális feltételei a következők:

- Annak elismerése és széles körű tudatosítása, hogy Magyarország az Európai Unió tagállamaként is felelősséggel bír a világban kialakult egyenlőtlenségekért és köteles a nemzetközi egyezmények keretében a világszegénység csökkentése és a Fenntartható Fejlődési Célok népszerűsítése érdekében konkrét, határozott lépéseket tenni.
- A globális felelősségvállalásra nevelés feltételrendszerének kidolgozása: pedagógusképzés és továbbképzés, elérhető modern tananyagok, segédeszközök, adatbázisok, on-line eszközök, pályázati lehetőségek, elismerési rendszer, hazai és nemzetközi együttműködések támogatása útján.
- A pedagógusok és az iskolák irányítói (igazgatók, tankerületi igazgatók) számára megfelelő képzések, továbbképzések, on-line tanulási lehetőségek biztosítása a globális jelenségek megértése és a tanítási-tanulási folyamatokba illesztése terén.

- Annak elismerése, hogy a globális felelősségvállalásra nevelés tartalmi és módszerei gyakorlatilag minden műveltségterületen megjelenhetnek, szinte minden tantárgyba beágyazhatóak (különös tekintettel a társadalomismeret, az etika, az erkölcsan, a földrajz, a történelem, az irodalom tantárgyakra és az osztályfőnöki munkára).
- Annak elismerése, hogy a globális felelősségvállalásra nevelés akkor lehet hatékony, ha egyszerre reflektál a helyi, és a világban zajló jelenségekre, folyamatokra, ezért megfontolandó a kötelező 50 órás iskolai közösségi szolgálattal való összekapcsolása. Ennek részleteit azonban alaposan át kell gondolni, majd ki kell dolgozni, hiszen a pedagógusok jelentős hányada számára még mindig nehézséget okoz a közösségi szolgálat pedagógiai eszközként történő alkalmazása, valamint a sikeres megvalósításhoz elengedhetetlenül szükséges források hiánya.
- Annak elismerése, hogy ahhoz, hogy adott oktatási intézményben az ismeretek, készségek, attitűdök és értékek szintjén is hangsúlyos legyen a globális felelősségvállalásra nevelés, illeszkednie kell egy komplex, alaposan átgondolt állampolgári és/vagy demokráciára nevelési programhoz
- A nemzetközi sztenderdekkel összhangban álló minőségbiztosítási (mérési/értékelési) rendszer kidolgozása és bevezetése.
- Folyamatos párbeszéd és szakmai konzultáció a releváns hazai és nemzetközi szervezetekkel, szakértőkkel, ide értve a felelős magyar kormányzati, illetve uniós intézmények, a vonatkozó parlamenti testületek, a különböző szintű oktatási intézmények, szakmai tömörülések, szakmai és civil szervezetek, az érdekelt vállalatok és a média képviselőit.
- Rendszeres szakmai fórumok szervezése a globális felelősségvállalásra nevelés, a demokráciára nevelés és a kapcsolódó területeken folyó munkák bemutatása és megvitatása érdekében az érintettek széles körének bevonásával.
- Rendszeres kutatások végzése és publikációk megjelentetése a globális felelősségvállalásra nevelés, a demokráciára nevelés és a kapcsolódó területeken folyó munkák bemutatása és megvitatása érdekében, az érintettek legszélesebb körének bevonásával.
- Nyitott, demokratikus pályázati és támogatási rendszerek kidolgozása a globális felelősségvállalásra nevelés, a demokráciára nevelés és a kapcsolódó területeken folyó tevékenységek/projektek támogatására kormányzati, szakmai, civil és üzleti támogatók, partnerek bevonásával.
- Átlátható, politika-semleges (non-partisan) elismerési rendszer kidolgozása a területen kimagasló eredményeket felmutató szakemberek, pedagógusok, intézményvezetők, civil és kormányzati szakemberek, szervezetek számára.
- Hatékony együttműködés a sajtó munkatársaival.

Milyen pozitív változások várhatók a globális felelősségvállalásra nevelés nemzeti stratégiájának eredményes implementációjától?

- a közoktatásban és a felnőttoktatásban résztvevők egy olyan komplex, holisztikus szemléletet sajátítanak el, amely segítségével könnyebbé válik számukra az egyre bonyolultabbá váló világ jelenségeinek értelmezése;

- a lokális és globális társadalmi problémákkal való komplex és holisztikus foglalkozás növeli társadalmi érzékenységüket és társadalmi szolidaritásukat, ezért valószínűsíthető, hogy nagyobb számban fognak részt venni hazai és nemzetközi önkéntes, közösségi szolgálati és fejlesztési tevékenységekben;
- a világ jelenségeinek összetettebb megismerése segít nekik abban, hogy tudatosabb viszonyt alakítsanak ki a fogyasztáshoz, a pénz és a véstesen fogyó energia felhasználásához;
- a globális felelősségvállalásra nevelés innovatív módszereinek és eszközeinek megjelenése következtében az iskolák a pedagógiai innováció színterévé válnak, mindez hatást gyakorol az iskola légkörére, és pedagógiai kultúrájára;
- fentiek következtében a pedagógusok és az iskolairányítók is nyitottabbá válnak az új tartalmak és módszerek iránt, valamint képessé válnak szakmailag magas színvonalon és innovatív eszközökkel beépíteni a globális tartalmakat és dilemmákat mindennapi pedagógiai gyakorlatukba, munkájukba;
- az így szocializálódó új nemzedékek újfajta gondolkodásmódja, és a szektorok közti párbeszéd és hatékony együttműködés eredményeképpen a koncepció időtávján túlmutatóan elképzelhető, hogy több vállalat fog tudatosabb CSR stratégiát kidolgozni és alkalmazni, és így részt venni a helyi és globális társadalmi, gazdasági, és környezeti problémák orvoslásában;
- az így szocializálódó új nemzedékek újfajta gondolkodásmódja, és a szektorok közti párbeszéd és hatékony együttműködés eredményeképpen a koncepció időtávján túlmutatóan elképzelhető, hogy ez a szemlélet pozitív hatással lesz a magyar közigazgatási és kormányzati szervek működésére is, aminek következtében munkájuk során nagyobb valószínűséggel fogják figyelembe venni a globális és helyi felelősségvállalás szempontjait;
- a sikeres együttműködések és a hatékony kommunikáció következtében a média erősebb elkötelezettséget vállal a téma szélesebb rétegek számára érthető, izgalmas megjelenítésében;
- és mindez feltehetően azt is eredményezheti, hogy egy befogadóbb, elfogadóbb, nyitottabb, szolidárisabb társadalomban fogunk élni.

A GLOBÁLIS FELELŐSSÉGVÁLLALÁSRA NEVELÉS ALAPFOGALMAI

aktív állampolgárság (active citizenship)
állampolgári nevelés (citizenship education)
(állam)polgári részvétel (civic participation)
állampolgári alapképzettség (civic literacy)
állampolgárság (citizenship)
béke (peace)
békére nevelés (peace education)
déli országok (Southern countries)
egyenlőség (equity)
emberi jogok (human rights)
emberi jogi képzés (human rights education)
északi országok (Northern countries)
etnocentrizmus (ethnocentrism)
fejlett országok (developed countries)
fejlődő országok (developing countries)
Fenntartható Fejlődési Célok (Sustainable Development Goals)
fenntartható fejlődés (sustainable development)
globalizáció (globalization)
globális állampolgárság (global citizenship)
globális dimenzió (global dimension)
globális falu (global village)
globális felelősségvállalásra nevelés (education for global responsibility)
globális nevelés (global education)
globális osztályterem (global classroom)
globális szolidaritás (global solidarity)
glokalitás (glocal)
integritás (integrity)
lojalitás (loyalty)
konfliktus (conflict)
konfliktus kezelés (conflict resolution)
kölsönös függőségek (interdependence)
menekült (refugee)
migráció (migration)
méltányos kereskedelem (Fair Trade)
Milleniumi Fejlesztési Célok – MFC (Millenium development goals - MDG's)
multikulturalizmus (multiculturalism)
nemzetközi fejlesztési nevelés (development education)
részvételi demokrácia (participatory democracy)
sokszínűség (diversity)
szakmai tanulási irányultságok (professional learning orientations)
szegénység (poverty)
szegénység felszámolása (poverty reduction)
szemléletformálás (awareness raising)
szemléletmód/holisztikus (full-mindedness)
szemléletmód/nyitott (open-mindedness)
szemléletmód/méltányos (fair-mindedness)
változó világ (changing world)

tanulási célok (learning outcomes)
társadalmi felelősségvállalás (social responsibility)
társadalmi igazságosság (social justice)

Felhasznált források

A globális nevelés, és nemzetközi fejlesztés összefüggései, Egy vitanap tanulságai, 2015. március, kézirat
Emlékeztető a globális nevelés NEFE összefüggései témájú társadalmi vitáról, 2015. január, kézirat
NEFE törvény: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDEF/hiteles/MK14183.pdf>
NEFE szakpolitikai stratégia: <http://nefe.kormany.hu/strategia>
A Kormány 1182/2014. (III. 27.) Korm. határozata Magyarország nemzetközi fejlesztési együttműködésére vonatkozó szakpolitikai stratégiájáról és nemzetközi humanitárius segítségnyújtására vonatkozó szakpolitikai koncepciójáról (2014–2020), Magyar Közlöny 2014. évi 46. szám, 4558. oldal
Balogh Réka-Rohonyi Péter: Hogyan lesznek - s lesznek-e - a Milleniumi Fejlesztési Célokból Fenntartható Fejlődési célok? Demnet tanulmányok, 2014.
http://demnet.hu/images/stories/B_kiadvanyok/tanulmanyok/BALOGH-ROHONYI_MDG-kbol_SDG-k_DemNet-tanulmany.pdf
Bördös Éva – Gregor Anikó: Mennyire szolidáris a magyar? Kiket és hogyan támogatna Magyarország lakossága itthon és külföldön? Demnet tanulmányok, 2014.
http://www.demnet.hu/images/stories/B_kiadvanyok/szolidaris/EvaBordosAnikoGregor_SzolidaritasHU.pdf
Eurobarometer 2014. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_421_fact_hu_hu.pdf
Galambos Rita: A globális nevelés helyzete és lehetőségei Magyarországon, Anthropolis Egyesület, 2010 szeptember
David Kerr: Hatást gyakorolni a világra, OFI, 2009. szeptember 30. <http://www.ofi.hu/david-kerr-hatast-gyakorolni-vilagra>
A globális felelősségvállalásra nevelés fejlesztésének lehetőségei a közoktatásban, Stratégiai alapvetés és ajánlások, HAND Szövetség Globális nevelés munkacsoport, 2009. január
A globális felelősségvállalásra nevelés – Stratégiai vitaanyag és ajánlások, HAND Szövetség, Globális Nevelés Munkacsoport, 2008.
David Kerr in: „Alattvaló vagy polgár?” Az aktív állampolgárságra nevelés: hozzáadott érték a közoktatási rendszer sikeres reformjához, Munkakonferencia összefoglaló riport, 2008. április, Aktív Állampolgárság Alapítvány (kézirat)
The New Zealand Curriculum for English-medium teaching and learning in years 1–13, (2007) Ministry of Education
<http://www.nzcurriculum.tki.org.nz/content/download/1108/11989/file/The-New-Zealand-Curriculum.pdf>
Education for Global Citizenship - A Guide for Schools Oxfam 2006. Nagy-Britannia Oxfam Development Education, Cool Planet